

ובמהרש"א⁸²⁴ כתב, דהתם ע"י ששיבת את יהודה בן חייטא דכתבו מיושר, בא לידי גנותו, דנתגלה שהכתב שחזא ביה רבי בישות ג"כ כתב יהודה בן חייטא, דניכר היה שאיש אחד כתבם, וע"כ מההוא דיבור טוב בעצמה נצמח לו רעה, ורק בכה"ג אסור לספר בשבחו⁸²⁵.

ויש שכתב דהא דאמר רבי כלך מלשון הרע הזה, הוא משום דהפלגה בשבח אחד כהא דאמר "כמה מיושר כתב זה" הוי כמרבח במיני שבחים דאסור⁸²⁶. ויש שהעיר ע"ז מהא דאמרין לעיל⁸²⁷ דאסור לאדם שיאמר כמה נאה עכו"ם זה, ומשמע דעל ישראל שרי בכי האי גוונא, ולפ"ז גם על ישראל לכאן' יהא אסור לומר "כמה נאה ישראל זה", דהוי כמרבח בשבחים. ואולי י"ל למאי דאמר רבה לעיל⁸²⁸ דמילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא, והיינו בכעין הא דנורא בי פלניא [כמבואר בתוס'], וא"כ אפשר דגם לספר בשבח חבריו בפניו במקצת שרי, וגם דבזה אין חשש שמתוך שבחו יגנהו כיון שהוא בפניו, וא"כ י"ל דעל כי האי גוונא דבישראל שרי אשמועינן דבעכו"ם אסור⁸²⁹.

יש שהקשה מהא דאמרין במגילה⁸³⁰ האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה, ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו. ואולי מטעם זה פירשו רש"י והרי"ף דדוקא כשהוא מספר בטובתו יותר מדאי

לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו⁸¹⁴.

הרמב"ם⁸¹⁵ כתב: "בפני שונאיו"⁸¹⁶. והקשו, דהרי אמרו בב"ב⁸¹⁷: דאמר רבי כמה מיושר כתב זה וכו', יהודה חייטא כתביה, ואמר לו רבינו הקדוש כלך מלשון הרע, והיינו דאל יספר בטובתו, הרי דאף בשאינו שונאו אסור לספר בשבחו⁸¹⁸. אולם באמת קושיא זו אינו, שהרי הרמב"ם בפיה"מ דאבות⁸¹⁹ כתב להדיא דמעשה זה היה בפני שונאיו של יהודה חייטא⁸²⁰.

והנה דעת רש"י⁸²¹ דלשבח אסור רק כשהוא מספר בטובתו יותר מדאי. וע"ז אכן קשה מהא דיהודה חייטא, דהא התם לא שיבח יותר מדאי. וי"ל עפ"י המבואר⁸²² דלשבח לאדם שיש בו מדות טובות מצינו דמצוה לשבחו, כדי שנלמוד ממנו המדות הטובות, אבל לשבח אותו שהוא סופר מעולה מזה לא נלמוד ממנו לא איסור ולא היתר ולא מדה טובה. ולכן כאשר אמר כמה מיושר כתב זה, אמר לו רבי דהדין הוא דלעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, וכפי רש"י שאם יספר טובתו יותר מדאי, אזי מתוך טובתו בא לידי גנותו, הרי דאל יספר הרבה אפילו בטובתו – פירוש במדותיו הטובות – דלמא בא לידי גנותו, אם כן מכל שכן שלא יספר ויאמר "כמה מיושר כתב זה" שמזה לא נלמוד שום מדה טובה, כדי שלא יבא לידי גנותו⁸²³.

שערים דהוא נגד הרמב"ם והג"מ (המובא בדברינו בסמוך), ע"י שם. 815 פ"ז מהלכות דעות ה"ד. 816 ועי' בהגהות מיימוני (אות ד'), דבפני אוהביו מותר דהרי ר' יוחנן בן זכאי מנה שבחן של חכמים. 817 קסד, ב, ועי' שם במהרש"א בח"א ד"ה אלא. 818 מגן אברהם או"ח (סימן קנ"ו סק"ב), ופרי חדש בהגהותיו. 819 פ"א מ"ז בד"ה החלק הה'. 820 מראית העין, וראה פתח עינים שם בב"ב, ראש דוד פרשת כי תבא. ובהפלאה שבערכין הביא ד' הרמב"ם בפיה"מ, וציין דבמחצית השקל שם מבואר דהמג"א אכן לא הקשה כן על הרמב"ם, דלהרמב"ם אכן י"ל דשם היה בפני שונאיו, ולא הקשה רק על רש"י דלשבח אסור רק יותר מדאי, והא שם לא היה יותר מדאי, ועי' דברינו להלן לענין דעת רש"י בזה. ועי' סדר הדורות בסדר התנאים (אות י' יהודה חייטא). 821 וכ"כ הרי"ף שבת יד, א בדפי הרי"ף.

822 עין אליהו מגילה סוף פרק שלישי, ועי' מהרש"א ב"ב שם. 823 עין אליהו. 824 ב"ב שם. 825 ובהפלאה שבערכין כ' דעפ"ז אתי שפיר הא דהביא הכא הך דרב דימי, דלעיל אמר רב דימי מברך רעהו וכו', ועל זה הביא הא דתני רב דימי לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו, כלומר, שמתוך טובתו בעצמו יצמח רעתו, שמברך רעהו בקול גדול ומתכוון לטובתו להללו קבל עם, וע"י זה שמעין אינשי ואזלינן ואנסין ליה. 826 סדר משנה פ"ז מהלכות דעות ה"ד. 827 יד, א. 828 טו, ב. 829 מעשה חושב. 830 כה. ב.

על זה שנתארח אצלו. וכתב בשמועת חיים דפשוט דמיירי רק בגוונא שיודע דלא יבואו עי"ז להטריח את ראובן, עי' שם. 814 ראה בלקוטי בתר לקוטי שמבאר בזה המקרא "אלקי תהלתי אל תחרש", היינו גם על השבח שמשבחים אותי שונאי תעניש אותם, כי "פי רשע עלי פתחו", כלומר, מה שפתחו בשבח עלי, תכליתם היתה מפני שרצו לדבר עלי לשון מרמה. ובניצוצי אור ציין למ"ש בזוהר ויחי (רלב, ב), תנינן מאן דמשבח לאחרא בשבחה דלית ביה, הוא גלי גנותיה, ועי' מ"ש בספר נפש חיה (או"ח סימן קנ"ו אות י"ב). ועי' שמירת הלשון שער התבונה פ"ג. ועי' בחידושי אגדות למהר"ל שהקשה מכאן על הא דאיתא בעירובין יח, ב, דאומרים כל שבחו של אדם שלא בפניו. ותירץ, דבחיבירו דוקא אין לספר בטובתו, אבל בתלמוד חכם או במופלג שבדור, מותר, ועי' מש"כ בזה בקרן דוד, ומש"כ בד' הפמ"ג באשל אברהם סו"ס קנ"ו שהקשה על שמעתין מהא דא' באבות (פ"ב מ"ח) דרבי יוחנן בן זכאי ה' מונה שבחן של תלמידיו. ותירץ, שה' מונה שבחם בינו לבין עצמו, וע"ע בספר מתורתן של ראשונים גיטין סז, א ד"ה איסי. ועי' שערי תשובה לרבינו יונה שער ג', רכ"ו, בביאור מאמר הזה. ועי' חפץ חיים, לשון הרע, באר מים חיים, כלל ט' סק"א, ג, יג, כלל י' סק"ב, רכילות באר מים חיים כלל ח' סק"ב. ועי' בספר ראש דוד (להחיד"א) פ' תבא. ועי' שו"ת בית שערים או"ח סי' ס"ח בשם שו"ת חת"ס ח"ו סי' נט דדוקא שבחים גופניים אסור. אבל של מעש"ט שרי. ועי' בית

דהא דאל יספר אדם בשבחו של חבירו, היינו אם באותו שבת שהוא משבח יסובב להזכר עובדא שגרמה פחיתות כבוד לאותו האיש, ולפ"ז י"ל דהכא לא רק רב ספרא אחיו לחוד נכנס לבקרו, רק שעוד חכמים עלו אתו⁸³⁶, ובכך כשאמר רב דימי "תיתי לי דקיימי כל מה דאמור רבנן" רמז במאמרו לאותה מעשה, ומטרת חפצו להתגדר בכבוד אחיו רב ספרא לפני החכמים שבאו לבקרו, דרבא אסחיד עליו דגברא רבה הוא, והוא רב דימי לא ערער על פסק הדין, אעפ"י שהפסיד חלקו בהריוח, ונתרצה לקיים מה דאמר רבא דרב ספרא גברא רבה הוא. ועל דבריו אלה אמרו לו החכמים, הלא בזה שאתה מזכיר לאותה מעשה בכדי להאציל כבוד לרב ספרא, אין אתה מקיים מה דאמור רבנן לעולם אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך כך וכו', דממעשה זה עצמו יש ג"כ פגיעה בכבודו של רב ספרא דבהחזיקו הריוח לעצמו על כרחך שהחזיק את נפשיה לגברא רבה, וזה כעין רבב במעיל מעלת מדותיו. וכשמוע רב דימי הודה ולא בוש לומר דאי הוה שמיצא לי קיימתי, כלומר, לא הייתי אומר מה שאמרתי⁸³⁷.

ויש שכתב בביאור הסיפור, דרמז להם דהמבקר את החולה צריך שיזכיר את זכיותיו כדי לעורר עליו מליצי יושר ומדת רחמים, דכיון שראה שבאו לבקרו ושחקו, רצה לעורר אותם בדבר, ועל כן שיבח את עצמו לרמוז להם גם אתם עשו כמוני להזכיר שבחים שלי, ולמה אתם שותקים, הלא זה הוא עיקר הביקור שיש ממנו תועלת לחולה. והשיבו לו ברמז דהטעם ששחקו ולא דיברו בשבחו היתה מחשש המקטרגים, כי כיון שהוא חולה על מטתו, ויבא אדם להזכיר שבחו, יתקנאו המקטרגים. ונמצא כוונת הענין הזה דומה לכוונת המאמר שאמרו "אל יספר אדם בטובתו של חבירו", והיינו טעמא כדי שלא יתעוררו המקטרגים לקטרג עליו, על דרך שאמרו רז"ל⁸³⁸ בקיר נטוי, דסבירא להו לרבנן שראוי להזכיר שבחו בלחש ובדרך רמז בתפלה ולא בפומבי. ולזה אמרו ולא שמיצא לך מאמר זה, כי מזה

אסור, והתם במגילה איירי בשמספר טובתו כפי המידה הנכונה. והסבר שיטתם י"ל שכיון שמספר יותר מדאי, ירא פן לא יאמינו לו, ולכן לחזק את דבריו אומר "חוץ ממדה רעה זו שבו" כדי שיאמינו לו גם על הטובה שהעיד עליו⁸³¹.

שמתוך טובתו בא לידי רעתו⁸³².

איכא דאמרי רב דימי אחוה דרב ספרא חלש על רב ספרא לשיוולי ביה⁸³³ וכו'. יש שמבאר סיפור הזה כמין חומר, על פי מה דיש להעיר כמה תמיהות בסיפור הלז. חדא, דבכל מקום שאנו מוצאים תנא או אמורא שאומר "תיתי לי", מצאנום שאמרוהו על מדה פרטית של חסידות והנהגה טובה שהתנהג בה בלי כוונה לשם התפארות, אלא לעורר ולהעיר דמדה זו נכונה היא, אבל הכא שאמר "תיתי לי דקיימי כל מה דאמור רבנן" שהיא דבר שאין בכח של רוב אדם להסתגל בה, יש בזה שיג התפארות והתנשאות שאין לייחס לרב דימי. ועוד, מה זה ששאלו אותו "מי מקיימת לעולם אל יספר" וכו', הא מאחר דאמר שקיים כל מה דאמרי רבנן מהיכי תיתי לסלוקי אדעתא דמדה חשובה זו לא קיים. ותו, וכי מה יתרון נמצא במדה זו משאר מדות שהורו חז"ל להדבק בהן, שעמדה עליה דייקא השאלה הא מי מקיימת. ועוד, דמהתשובה של רב דימי ניכר שבאותה אזהרה ביהוד נכשל, והתנצל בטעם לזה משום דלא שמעה ולא ידע לה, ותימה גדולה היא, וכי נביאות נזרקה מפי השואלים. ועוד, מדוע דייקו לומר "הא מי מקיימת" שהוא לשון הוה, ומשמעה כאילו התפישא הוא באותן הדברים שהגיד, שלא ידע להזהר באזהרת רבנן "לעולם אל יספר". ולבאר כל זאת י"ל, דהנה בב"ב⁸³⁴ יסופר דרב ספרא שבק אביו וזוי, שקלינהו, עביד בהו עיסקא, אתו אחי תבעוהו בדינא קמיה דרבא, דאף שעפ"י הדין אם לא הותנה מתחלה, הריוח לאמצע, תבעו האחים דר' ספרא לדינא שקיבל לעצמו הריוח, ואמר להו רבא, רב ספרא גברא רבה הוא ולא שביק גירסיה וטרח לאחריני, ודמי כאילו התנה מקודם שיהיה הריוח לעצמו. והנה המהרש"א בב"ב⁸³⁵ כתב

833 ע' שו"ת רביד הזהב סי' י"ג ד"ה וכבר אמרתי, ביאור הענין באורך. 834 קמ"ד, א. 835 קס"ד, ב. 836 וכו' מ' ב' ב"ב קס"ד, ב, וביאור הענין בשמועת חיים באורך. ובשערי תשובה שער ג' אות רכ"ו כתב דאבק לה"ר הוא כאשר יסבב האדם שיספרו בנ"א אחרים לשון הרע, וכמו הכא שמביא שידברו בגנותו, ובח"ח הל' לה"ר (כלל ט') באר מים חיים סק"א בהג"ה הקשה דתיפוק ליה דעובר על לפני עור מפני שגורם לו לחטוא, ונע"י שם דאף דלא דיבורו ג"כ יכולים אחרים לדבר הלשון הרע, מ"מ עובר בלפני עור, ע' שם הביאור בזה, וע' ויטע אשל מש"כ בזה באורך.

831 אור הישר, וע' בתשובת מקום שמואל בשער התירושים מש"כ בסוגיין, ובספר יראים (סוף סימן קצ"א) [בדפוס ישן מ"א]. 832 ע' ב"ב קס"ד, ב, וביאור הענין בשמועת חיים באורך. ובשערי תשובה שער ג' אות רכ"ו כתב דאבק לה"ר הוא כאשר יסבב האדם שיספרו בנ"א אחרים לשון הרע, וכמו הכא שמביא שידברו בגנותו, ובח"ח הל' לה"ר (כלל ט') באר מים חיים סק"א בהג"ה הקשה דתיפוק ליה דעובר על לפני עור מפני שגורם לו לחטוא, ונע"י שם דאף דלא דיבורו ג"כ יכולים אחרים לדבר הלשון הרע, מ"מ עובר בלפני עור, ע' שם הביאור בזה, וע' ויטע אשל מש"כ בזה באורך.